

OMMAVIY MADANIYAT VA NIKOH MUNOSABATLARI MOHIYATIDAGI TRANSFORMATSION SABABLAR

Komilov Ro‘zi Rabiyeovich

Samarqand davlat chet tillar instituti professori v.v.b.

falsafa fanlari doktori (DSc)

ПРИЧИНЫ ТРАНСФОРМАЦИИ В СУЩЕСТВЕ НАРОДНОЙ КУЛЬТУРЫ И БРАЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ

*Рози Рабиевич Комилов, Профессор Самаркандского
государственного института иностранных языков, доктор
философских наук (DSc)*

TRANSFORMATION REASONS IN THE ESSENCE OF POPULAR CULTURE AND MARRIAGE RELATIONS

Rozi Rabiyeovich Komilov,

*Professor of Samarkand State Institute of Foreign Languages,
Doctor of Philosophy (DSc)*

Annotatsiya: Barcha millatlarda oila - qadimdan ulug‘ go‘sha, uni hech narsaga tenglab bo‘lmaydigan maskan sanalgan. Shu sababdan ham barcha davrlarda oila davlat va jamiyat himoyasiga olingan va yurt farovonligi yo‘lida muhim bo‘g‘in vazifasini bajaruvchi, barchani bir mafkura sari yetaklovchi bir yuksak ezgu kuchni o‘zida mujassam etib kelgan. Mazkur maqolada ommaviy madaniyat va nikoh munosabatlari mohiyatidagi transformatsion sabablari muhokama etiladi.

Kalit so‘zlar: globallashuv, oila, nikoh, transformatiya, qadriyat, urf-odat.

Аннотация: У всех народов семья издавна считалась величайшей единицей, и ее нельзя сравнивать ни с чем. По этой причине семья всегда находилась под защитой государства и общества, олицетворяла собой благородную силу, играющую важную роль в благополучии страны и ведущую всех к одной идеологии. В данной статье рассматриваются трансформационные причины в сущности массовой культуры и брачных отношений.

Ключевые слова: глобализация, семья, брак, трансформация, ценности, традиции.

Annotation: In all nations, the family has long been regarded as the greatest unit, and it cannot be compared to anything else. For this reason, the family has always been under the protection of the state and society, and it has embodied a noble power that plays an important role in the country's well-being and leads everyone to the same ideology. This article discusses the transformational reasons in the essence of mass culture and marital relations.

Key words: globalization, family, marriage, transformation, value, tradition.

Kirish. Insoniyatning tarixiy taraqqiyoti jarayoni XXI asrga kelib yer yuzida misli ko‘rilmagan o‘zgarishlar ro‘y berishiga olib keldi. Ilm-fan va texnika-texnologiya nihoyatda jadal taraqqiy etib ketdi. Bugungi kunda dunyoning chekka nuqtasida sodir bo‘lgan kichkina bir voqea bir necha daqiqa ichida butun dunyoga tarqaladi. Fransuz tadqiqotchisi B.Bandi ta‘kidlaganidek: “Globallashuv davrida davlatlarning milliy chegaralari yuvilib borayotgan bir vaqtda, kam sonli

millatlarning urf-odatlar ham yo‘qolib bormoqda”. “Ommaviy madaniyat” ta‘siriga tushib qolayotgan xalqlar insoniyat tomonidan necha ming yillardan buyon ardoqlanib kelinayotgan qadriyatlarni oyoqosti qilib, nigilistik kayfiyatda bu marosimlarga amal qilayotgan insonlarni zamondan ortda qolgan deyishdan ham tab tortmayaptilar. “Ommaviy madaniyat insonni makon va zamonda o‘rnashib olganlik hissidan mahrum etib, uni xayol bilan hayot o‘rtasidagi farqni barbod etuvchi alohida o‘yin

E-mail:
ro‘zikomilov@umail.uz
[https://orcid.org/
0000-0040-0233-0030](https://orcid.org/0000-0040-0233-0030)

vaziyatiga olib kiradi. O'yin-tomosha madaniyatining oldingi qatorga chiqarilishi mehnatning ahamiyati pasayishi bilan birga kechadi. Ommaviy madaniyat bilan birga, nigilizmning yangi turi – egoizm (xudbinlik) paydo bo'lib, uning negizida shaxsiy baxt-saodatni ko'zlash yotadi. Bu – har qanday individual qadriyatlarga qarshi qaratilgan, olamdagi haqiqiy ishtirok o'rniga xayoliy, o'ynab ishtirok etishni qo'yuvchi madaniyatdir" [1].

Diniy qadriyatlar, milliy urf-odatlarini nazarpisand qilmaydigan, barcha harakatlarini shaxsiy manfaat va o'yin kulgiga yo'naltirgan bu avlod o'z xalqi hamda madaniyatini tanazzulga kuzatib qo'yadilar. Nikoh bilan bog'liq qadriyatli munosabatlarning yo'qolib borishi oilaning asosiy vazifasidan chetlashiga olib keladi. Oilaning insoniyat avlodini davom ettiruvchi vazifasini unutgan millat qirilib bitishga mahkum. Fransuz tadqiqotchisi Alfred Sovi ta'kidlaganidek, Yevropaga "eski uylarda yashovchi va eski g'oyalar domida qolgan qariyalar qit'asiga aylanish xavf solmoqda" [2].

Nafaqat G'arb davlatlarida, qolaversa, rivojlangan Sharq davlatlarida ham nikoh munosabatlarining yo'qolib borishi oqibatida aholi sonining keskin kamayishi kuzatilmoqda. Masalan, Yaponiyada bugungi kundagi nikohdan o'tish va farzand tug'ilishi o'tgan asrning o'rtalariga qaraganda ikki barobar qisqardi. Elik yillardan so'ng bu mamlakatda qariyalar soni sakkiz barobardan oshib ketadi. Dinamizm yo'qoladi. Yaponiya jahondagi mavqeyidan mahrum bo'ladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Mazkur ijtimoiy muammolardan biri postindustrial jamiyatda yashayotgan bugungi yapon ayollarining yarmidan ko'prog'i yetuklik davrigacha yolg'iz umr kechirmoqdalar. Ular nikohdan o'tish, oila, farzand, turmush o'rtoq haqida o'ylab ham ko'rmayaptilar. Asosiy maqsadlari amal pillapoyasidan ko'tarilish, iqtisodiy manfaatdorlik bo'lsa, shiorlari: "O'zing uchun yashab, hayot lazzatini tot". "Hayotdan bunday lazzatlanishning oqibati qanchalik qonuniyatli bo'lsa, shunchalik qayg'uli hamdir: 2000-yilda yapon maktablari quyi sinflariga mamlakatning butun tarixida ilk bor eng kam bola keldi, vaholanki hukumat farzandni olti yoshgacha tarbiyalash uchun subsidiyani yiliga 2400 dollargacha ko'paytirdi" [1].

Kunchiqar mamlakatda bunday ijtimoiy larzalarning sodir bo'lishiga va aholi sonining keskin

kamayib ketishiga yana bir sabab, yapon yigitlarining ham oila qurishga, farzandli bo'lishga shoshilmayotganliklaridir. Ayollarda ilm olishdan uzilib qolish, mansabda yuqorilashda to'xtab qolishdagi qo'rquv bo'lsa, yigitlardagi nikoh munosabatlaridagi qarash butunlay boshqacha. Bu yerdagi yigitlar va erkaklar o'zlari ta'kidlayotganliklari kabi "o'txo'r" bo'lib qolishgan hamda har qanday nikohiy va nikohdan tashqari munosabatlardan o'zlarini olib qochadilar. Bu yerlik yigitlarning fikrlaricha yolgizlikda yashash nikohdan o'tib, juft bo'lib yashagandan ko'ra tinchroqdir. Inson bir o'zi yashasa, o'zi xohlagan mashg'ulotlar bilan shug'ullanishi, o'ziga ko'proq vaqt ajratishi, o'zi xohlagan taomlarni iste'mol qilishi mumkin, deb hisoblaydilar.

Tahlil va natijalar. Yapon olimlarining tahlillariga ko'ra, mamlakatda tug'ilish sonining keskin kamayib ketishiga insonlar orasidagi har qanday intim munosabatlarning yo'qolib borayotganligi, erkaklarning erinchoq, tortinchoqlik kayfiyatlari ham sabab bo'lmoqda. Ular yolg'izlikda ham o'zlarini baxtli his qilmoqdalar. Ayollar bilan munosabatga kirishish va nikohdan o'tishga esa vaqt topolmayaptilar. Kamiga bu ularga qimmatga tushishi mumkin. Yolg'iz yashash ularga ham oson, ham arzon va ruhiy holatdan-tinch. Bunday insonlarni mamlakatda "o'txo'r erkaklar" deb atash odat tusiga kirgan. Yaponiyada yana bir toifa erkaklar guruhi shakllanmoqdaki, bundaylarni o'zlari "baliqni xush ko'ruvchilar" deb atamoqdalar. Bular ayollar bilan munosabatga kirishishda, nikohdan o'tishni taklif qilishda birinchi qadamni tashlamaydilar. Ular yo'qolgan yoki iqtisodiy chiqimdan qo'rqadilar. Hattoki restoranlardagi uchrashuvlarda ham alohida hisob keltirishlarini so'raydi. Shu sabab bugungi kunda Yaponiyada istiqomat qilayotgan 30 yoshgacha bo'lgan erkaklarning yarmidan ko'pi yolg'izlikda yashaydilar, bu yoshdan oshganlarning yetmish foizi o'zlarini "o'txo'r erkak"lar toifasiga kiritishlarini tan olganlar. Agar salbiy oqibatlari haqida gapirib, bu muammolarni oldini olish uchun insonlarni ruhiyatiga ta'sir ko'rsatadigan, ularni chin dildan o'ylashga majbur qiladigan choralar topilmasa T.S.Eliot "Ichi bo'sh kishilar" asarida xulosa qilganidek: "Olam shu tariqa, portlashsiz, yig'i-sig'isiz tugab bitadi" [3].

Bugun “Ommaviy madaniyat” ta’siriga tushib qolgan minglab xonimlarda oila-nikoh munosabatlarini o’zlariga go’yoki bir tashvish sifatida qarash kayfiyatlari vujudga kelgan. Oila qurganlarning ham ayrimlari farzand tug’ish va uning tarbiyasi bilan shug’ullanish o’zlari uchun ortiqcha ish, deb hisoblashmoqdalar va umuman, oila-nikoh deb atalmish buyuk insoniy tushunchalarni inkor etmoqdalar. Lekin bu borada muqaddas dinimizda ajoyib hikmatli qarashlar bayon etilgan. “Bola tug’moqdan qochgan ayollar haqida Rasululloh (s.a.v.) marhamat etganlar: “Hatto uyning bir tarafida bo’lgan bo’yra ham tug’ishni istamaydigan xotindan xayriroqdir”. (Abu Umar At-Tavkoniy (r.a.) rivoyat etgan) Yana shunday deydilar: “Sizning xotinlaringizning eng xayrlisi tuqqan va sevimli bo’lganlaridir”. Yana marhamat etadilar: “Tug’adigan qora xotin tug’maydigan go’zal xotindan xayriroqdir”. Bulardan ko’rinadiki, turmush qurib, farzandli bo’lmoqni istash shahvat ketkazilishidan oldin kelmoqda. Inson boqiy dunyoga yuz tutar ekan, ortida solih farzand qoldirsa, o’sha farzand otanasi uchun davomli savob manbasi bo’ladi.

Bugun yer yuzida oila-nikoh masalasi har bir davlat fuqarosi oldida turgan dolzarb tarixiy-ijtimoiy vazifani bajarishni talab etmoqda. Chunki yangi asrning vabosiga aylanib borayotgan ajralish jarayoni barcha davlatlarga yashirin tarzda axborot xurujlari bilan kirib kelmoqda. Buning o’ziga xos tarixiy hujjatlarda aks etishi esa erkinlik va demokratiya niqobi ostidagi turli g’ayriinsoniy jihatlarning kelib chiqishiga sabab bo’lmoqda. Jumladan, 1973-yili Nensi Lemann va Xelen Sallingerlar tomonidan fenimistik harakatining “Feminizm deklaratsiyasi” deb nom olgan yangi manifesti e’lon qilinadi. Keng targ’ib etilgan va ancha-muncha ijobiy taqrizlar olgan mazkur hujjatda, jumladan, shunday deyiladi: “Erkaklar nikohni o’z manfaatini uchungina o’ylab topgan; u qonun bilan kafolatlangan ayollarni boshqarish usulidir... Biz uni yo’q qilib yuborishimiz darkor. Ayolni ozod etishning asosiy sharti-nikoh institutining yemirilishidir. Shunday ekan, biz ayollarni erlaridan ajralishga, erkaklar bilan har qanday munosabatlarni uzishga da’vat etamiz...” [4]. Oilaning jamiyatdagi o’rnini yo’qotishni ko’zda tutgan mazkur hujjat insoniyatning kelajagini yo’q qilishni ko’zda tutadigan, ayrim millat va

elatlarining ertasini barbod qilishini ifodalashini tahlil etadigan bo’lsak, barchamiz har daqiqada ogoh va hushyor bo’lishimiz kerakligidan dalolat beradi.

Agar Yevropa aholisining ayni paytdagi oila-nikoh jarayonlarini tahlil etadigan bo’lsak, aksariyat ashaddiy feminist ayollar nikohni - fohishabozlik, oilani esa o’z ahamiyatini yo’qotgan institut, deb hisoblaydi; ular orasida oila-nikoh munosabatlarini qamoqqa olish yoki surgun qilish bilan ham qiyoslaydiganlar oz emas. Masalan, ashaddiy feminist ayollardan yana biri Sh.Kronin “Juish Uorld Rev’yu” jurnalining 2000-yil fevral sonida chop etilgan maqolasida oila-nikoh masalasi haqida to’xtalib, bunday deb yozadi: “Nikoh bu – qullikning bir shaklidir. Shunday ekan, ayollar harakati ana shu institutga qarshi yo’naltirilishi zarur. Negaki, nikoh barham topmagan jamiyatda ayollarning ozod etilishiga umid qilish xomxayoldir. Afsuski, bu g’oyalar ta’sirida million-million amerikalik ayollar oila qurish va bola tug’ishdan voz kechmoqda, barcha dinlarda qoralangan oilaning noan’anaviy shakllari paydo bo’lmoqda.” [4].

Xulosa. Jahonda o’zining ilm-fani va madaniyati bilan boshqa xalqlarga namuna bo’lib kelgan ko’pgina davlatlar bugungi kunda oilaning qadrsizlanishi va yemirilishini qonun darajasida yuqori ko’tarishga yo’l ochib bermoqdalar. Vaholanki, oilaning bir jins vakillaridan tashkil topishi keng tus olib ketadigan bo’lsa, unga kerak bo’ladigan farzandni dunyoga keltirish uchun kim mas’ul bo’ladi? Farzand ko’rishni ayollar istamasa kim farzandni dunyoga ketiradi? Yoki davlatning kelajagi bo’lgan yosh avlodni, ya’ni bolalarni xorijdan import sifatida olib kelish yo’liga o’tadimi? Bu jumboqli savollar har qanday yuksak ma’naviyatli insonni tashvishga solmay qo’ymaydi. Qolasersa, axloqiy va diniy qadriyatlarining poymol bo’lishga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Ғойибназаров Ш. Оммавий маданият. –Тошкент: “O’zbekiston”. 2012. -Б. 50.
2. Ben Wattenberg, “Counting Change in Euroland”, Washington Times, January 28, 1999. -P. 18.
3. James K. Robinson and Walter B. Rideout, eds., A College Book of Modern Verse (Evanston, 111.: Row, Peterson and Company, 1960), - P. 370.
4. Умаров Б. ТАМАДДУН: хатарли аломатлар. – Тошкент: Тафаккур. 2010. -Б.6-7.